

Ana Dili ve Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Sözlükbirimsel Bileşenler Açısından Önadlar*

Bülent ÖZKAN**

Özet

Türkçe Sözlük'te (TS) birtakım önad tanımlı sözlükbirimlerin kullanımda zorunlu biçimbirimsel tamlayıcılarla dizgelerde yer aldığı gözlemlenmektedir. Söz konusu önad tanımlı sözlükbirimler kullanımda ...adlı, ...bacaklı, (-ile) bağlantılı; ...sayfalık, ...yıllık, ...aylık gibi belirli biçimbirimle türetilen ya da -de/-ile yetişmiş, ...kaplama, (-i/-ile) dolmuş gibi fiilimsilerle kurulan yapıların yanında birtakım renk ve sayı adlarıyla oluşturulan önad örüntülerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, ana dili ve yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde önemli bir yere sahip olan sözcük öğretimi çerçevesinde TS'de madde başı olarak önad tanımlı sözlükbirimlerin sözlükbirimsel bileşenler açısından görünümünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular Tübitak-Sobag tarafından desteklenen 109K104 proje numaralı ve "Türkiye Türkçesinde Sıfatların Eşdizimliliği -Derlem Tabanlı Bir Uygulama-" başlıklı ulusal araştırma projesinin veri setine dayanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sözlükbilim, önadlar, sözlükbirimsel bileşenler

Adjectives as Lexicological Components at Teaching of Turkish Language as Mother and Foreign Language

Abstract

It's observed that some headwords, which are defined as adjective at Turkish Dictionary (TD) are took place necessarily with some certain morphemic components. That lexemes which are defined as adjective like ...adlı, ...bacaklı, (-ile) bağlantılı; ...sayfalık, ...yıllık, ...aylık are lexicalized with certain morphemic structures. On the other hand, the lexemes like -de/-ile yetişmiş, ...kaplama, (-i/-ile) dolmuş are lexicalized with verbal structures and also some lexemes which are constructed with several colour and numbers morphemic components. This study is aimed to present the view of headwords that are defined as adjectives at TD and the structures of these lexemes' lexical components in terms of importance of vocabulary teaching in Turkish as mother or foreign language. At this study the findings are compiling from the project that named "Collocation of Adjectives in Turkey Turkish -A Corpus Based Application-". This project is supported by Tübitak-Sobag with 109K104 project number.

Key Words: Lexicology, adjectives, lexical components

1. GİRİŞ

Dil öğretiminde yardımcı materyaller olarak kullanılan sözlükler amaca dönük belirli yapılandırmalar gözetilerek oluşturulur. Genel anlamda bir sözlük oluşturulurken hedef kitlenin ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle sözlükbirimsel tanılamaların (sesletim, çekimlenme biçimleri, sözcük türü, anlam/lar vb.) hedef kitle açısından tam olarak yapılmış olması dil öğretiminde sözcük öğretimini kolaylaştırıcı katkılar sağlamaktadır.

Dil öğretiminde yardımcı materyaller olarak kullanılan sözlükler amaca dönük belirli yapılandırmalar gözetilerek oluşturulur. Genel anlamda bir sözlük oluşturulurken hedef kitlenin ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle sözlükbirimsel tanılamaların (sesletim, çekimlenme biçimleri, sözcük türü, anlam/lar vb.) hedef kitle açısından tam olarak yapılmış olması dil öğretiminde sözcük öğretimini kolaylaştırıcı katkılar sağlamaktadır.

Dil öğretimde özellikle *hedef dil* ve *kaynak dilde* söz varlığının sözlükbilimsel anlamda tam olarak belirlenmesi ve hedef dil ve kaynak dilde var olan karşılıkların bu anlamda ortaya konması bir sözlük oluşturulurken üzerinde önemle durulması gereken noktalardan biridir. Dil öğretiminde etkin ve vazgeçilmez birer materyal olarak kullanılan sözlükler 'genel amaçlı sözlükler'den farklı olarak bazı özel nitelikler taşımaktadır. Özellikle dil

* Bu çalışma V. Uluslararası Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Kurultayı'nda sözlü olarak sunulan aynı başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir.

** Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü. ozkanbulent@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-4319-7582

öğretiminde bütünsel algısının oluşturulması aşamasında sözlüklerin sözlükbirimsel bileşenler açısından amaca uygun olarak biçimlendirilmesi gerekmektedir. Bütünsel algının bu anlamda en işlek olduğu yapılar ise eşdizimli¹ (collocational) yapılarıdır. Bu yapıların sözlükbirimsel bileşenler açısından sözlüklerde tanınması öğretimi daha etkin kılacaktır.

1.1. Amaç

Çalışmanın amacı, ana dili ve yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde önemli bir yere sahip olan sözcük öğretimi çerçevesinde GTS'de madde başı olarak önad tanımlı sözcükbirimleri sözlükbirimsel bileşenler açısından ortaya koymaktır. Bu çerçevede önad tanımlı sözlükbirimleri sözlükbirimsel bileşenleri açısından listelemek ve söz konusu yapıları ne şekilde dil öğretimi materyali olarak düzenlemek gerektiğini araştırmacıların dikkatine sunmak amaçlanmıştır.

1.2. Önem

Sözlükbilim çalışmaları dil öğretiminde önemli bir yere sahiptir. Bir sözlük oluşturulurken kullanıcılara birtakım ölçünlü yapıları sunmak durumundadır. Bu ölçünlü yapıların başında sözlükselleştirilen yapıların örüntüsü gelir. Dil öğrencilerinin bir başvuru kaynağı olarak kullandığı sözlükler öğrencinin dili öğrenmesini kolaylaştırıcı birtakım bütünsel örüntüleri kullanıcıya sunması, özellikle sıklığı yüksek yapıların örüntüsünün tam olarak sözlük kullanıcısına aktarabilmesi, öğretimdeki başarıyı artırıcı bir unsurdur. Çalışma bu anlamda sözvarlığında sözcük türü olarak yoğun bir kullanıma sahip olan önadların sözlükbirimleştirilmesinde bütünsel örüntülerin eksikliğini giderme amacı gütmesi açısından önemlidir.

1.3. Sınırlılıklar

Araştırma 25 milyon (+/-) sözcükbirim içeren bir araştırma derlemi üzerinden yürütülmüştür. Derlem sorgusunda ≥ 10 sıklığa sahip önad tanımlı sözlükbirimler değerlendirilmeye alınmıştır. Tamlayan yapılar olan derecelendirmeli yapılar değerlendirme dışı tutulmuştur.

2.YÖNTEM

Çalışmada, Türkiye Türkçesinin yazın diline ait 25 milyon (+/-) sözcüklük konu duyarlı bir derlem (corpus) kullanılmıştır. Söz konusu derlem, %60 *basılı eserler* [yazın türleri], %40 *İnternet metinleri*nden [sanat, ekonomi, güncel haber, makale, hobi vb.] oluşmaktadır.²

Derlem sorgusu sonucunda veri işleme aşamalarında etiketlenmiş durum eki tamlayıcıları ve sayı adı alan sözlükbirimler değerlendirilmiştir. Derlenen bu veriler bir 'sözlükbirimsel analiz yazılımı' olan *WordSmith*³ ile işlenmiştir (bk. Şekil 1).

Concordance
yapısını değiştirerek yerine dini kurallara dayalı bir devlet kurmak amacıyla
, özerk üniversite, nisbi temsile dayalı seçim sistemi, Devlet Planlama
yaklaşımıyla Cermen ırkının üstünlüğüne dayalı bir inanç sistemi geliştirmişler,
da bu ırkçı ideoloji-siyaset çizgisine dayalı olarak Yahudi ırkına karşı bir
uygulamışlardır. Ama salt düşünceye dayalı şiir de kuramsal oluyor, giderek
kafaya verip ormanda karşılıklı saygıya dayalı yeni bir yaşam kurarlar. Atatürk
dönemindeki Batılılaşma akımına dayalı çözümlerde yattığı anımsanırsa,
egemen olduğu, emredici plana dayalı komuta ekonomisinin damgasını
peşinden koştu. Az ötede, duvara dayalı fidanlan göstermiştir.
Batı havalı, tamamen çeviri esasına dayalı bir kültür oluşturmıştı. Batının
Batının birinci niteliği, sermaye sınıfına dayalı bir ekonomik gelişmeyi
gerçekleştirmiş olmasıdır. Beline dayalı yumruklarıyla içerde birisine
... Ben o söze, doktrine, Marksizme dayalı söylemlen kaçarak ayrı bir şey
incelemekle sınırlanabileceği görüşüne dayalı psikoloji okulu. Bir başka deyişle,
çok, geçmişin değerlendirilmesine dayalı modeli, ancak düşünce sistemi
devrimci olabildi. Bir yandan İslama dayalı temel eğitim egemenliğini
saygılı iki eşit insan, iki dost ilişkisine dayalı şekilde değil, kafada ve gönülden
onlardan bekleyeceğimiz. Biz eşitliğe dayalı bir toplum hayatı istemiyor
istemiyor muyuz? Bu adımı ve bu adıma dayalı temeli Türkler atmıştı. Bu da,
yerine getirilmiş olduğu varsayımına dayalı bir yargıdır. Bu dil, İkinci Yeninin
oluyor, ikinci Yeni olayı da, benim söze dayalı, anlatmaya dayalı, hikâyeye
olayı da, benim söze dayalı, anlatmaya dayalı, hikâyeye dayalı şiirden baktığım
dayalı, anlatmaya dayalı, hikâyeye dayalı şiirden baktığım bir sırada
yargılan, karşılıklı saygıya ve işbirliğine dayalı eşitlikçi ve demokratik bakış
ve düşüncesi olan insanlara dayalı kuruluşlar haline gelecek, ya da
devlet karşısında doğuştan eşitliğine dayalı bir demokrasi ve insan hakları

Şekil 1. "dayalı" önadının bağlam içi sözcük ekranı

¹ Bu çalışmanın verileri TÜBİTAK-SOBAG tarafından 109K104 proje numarası ile desteklenen "Türkiye Türkçesi Sözvarlığında Sıfatların Eşdizimliliği -Derlem Tabanlı Bir Uygulama-" başlıklı Ulusal Araştırma Projesi'ne dayanmaktadır. Bu anlamda proje ekibine teşekkür ederim. <http://turkcederlem.mersin.edu.tr/>

² Eşdizim (collocation) kavramı ve uygulamaları için bk. Özkan B. (2012). *Türkiye Türkçesinde belirteçlerle fiillerin birlikte kullanılması ve eş dizimlilikleri -derlem tabanlı bir uygulama-*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

³ bk. <http://www.lexically.net/wordsmith/> ET: 04.07.2012

3. BULGULAR ve YORUM

Araştırma sonucunda altı farklı kategoride önad tanımlı sözlükbirimlerin sözlükbirimsel bileşenler açısından yeniden sözlükselleştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Bunlar: (i) *herhangi bir tamlayıcı ile kullanılan önadlar*, (ii) *yalnızca durum eki alan önadlar*, (iii) *bir sayı adı ile kullanılan önadlar*, (iv) *durum eki ve herhangi bir tamlayıcı alan önadlar*, (v) *sayı adı veya herhangi bir tamlayıcı alan önadlar* ve (vi) *-mAsl biçimbirimi ile kullanılan önadlardır*. Bu bölümde araştırma ile ilgili olarak söz konusu bulgular ve bu bulguların yorumlarına yer verilecektir.

3.1. Herhangi bir tamlayıcı ile kullanılan önadlar

Sıklığı yüksek bazı önad tanımlı sözlükbirimlerin kendisinden önce gelen bir sözcüksel yapı ile eşdizimli olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Tablo 1’de yer alan sözlükbirimler “*Tahta Troya başlıklı kitabım...*” (...başlıklı), “*Yeşil yapraklı sebzelerin yaprağı bol ve yeşil olanları daha iyidir.*” (...yapraklı), “*Ajan olabilecek çoban görünümü birkaç kişi geçti.*” (...görünümü) vb. kullanımlarda görüldüğü gibi söz konusu önadlar kendilerinden önce gelen bir sözcüksel yapı ile oluşturulmaktadır. Bu yapıların kendisinden önce bir sözcüksel yapı ile tamlanıyor olduğu sözlüklerde etiketlenmelidir.

Tablo 1. Herhangi bir tamlayıcı ile kullanılan önadlar

Önad	f	Önad	f	Önad	f	Önad	f	Önad	f
başlıklı	372	biçimli	84	bilinen	42	dilli	23	geçirgen	14
yapraklı	334	kökenli	84	nedenli	42	zeminli	23	planlı	14
görünümü	330	benekli	77	örgülü	42	şalvarlı	22	yürekli	14
adlı	301	taşlı	76	özlü	42	yakıcı	22	anlatımlı	13
ruhlu	292	benizli	75	motifli	41	beyinli	21	dipli	13
beyazlı	232	dişli	74	tırnaklı	41	kokartlı	21	görmüş	13
giyimli	189	parmaklıklılı	72	sakallı	39	noktalı	21	kuyruklu	13
burunlu	187	kaplama	71	camlı	38	içerikli	20	boynuzlu	12
yüzlü	175	manzaralı	71	katkılı	38	dokulu	19	dereceli	12
elbiseli	165	sesli	70	fiyatlı	37	donlu	19	destekli	12
saçlı	165	belgeli	67	çerçevesi	36	memeli	19	düşünceli	12
dolusu	157	dudaklı	67	garantili	35	mizaçlı	19	kadroolu	12
bandıralı	153	parmaklı	67	markalı	35	tokalı	19	kaplamalı	12
kafalı	143	derili	65	oranlı	35	dantelli	18	resimli	12
desenli	138	doğumlu	64	imzalı	34	dokuma	18	sırmalı	12
kalpli	135	kabuklu	64	damarlı	31	düğmeli	18	tartılı	12
çizgili	125	fikirli	63	tabanlı	31	huylu	18	yaradılışlı	12
tüylü	123	günlük	63	direkli	30	karınlı	18	yırtmaçlı	12
kollu	120	kakmalı	63	lekeli	30	uyruklu	18	aromalı	11
temelli	118	şapkalı	63	tanımaz	30	çeketli	17	etiketli	11
saplı	116	ödemeli	60	kaynaklı	29	istemli	17	gazlı	11
yakalı	116	kenarlı	55	köşeli	29	opsiyonlu	17	ilaveli	11
günlü	107	türlü	55	yaldızlı	29	topuklu	17	nikâhlı	11
kokulu	106	kaşlı	52	yazılı	29	kapaklı	16	tesirli	11
gözlü	101	kıyafetli	51	baskılı	28	kurdeleli	16	bereli	10
yollu	100	telli	50	ağaçlı	27	paltolu	16	cılalı	10
isimli	94	unvanlı	49	gölge	26	yüklü	16	çekirdekli	10
faizli	91	vücutlu	49	vitaminli	25	çizmeli	15	formüllü	10
bıyıklı	89	kapasiteli	48	damlı	24	figürlü	15	görüslü	10
karakterli	89	katmanlı	48	gagalı	24	oymalı	15	parçalı	10
kapılı	85	önlüklü	46	içici	24	rumuzlu	15	yansımali	10
katlı	85	kirpikli	45	ağızlı	23	tıraşlı	15		
renkli	85	asılı	44	amaçlı	23	delikli	14		
uçlu	85	sarıklı	43	çehreli	23	ehliyetli	14		

3.2. Yalnızca durum eki alan önadlar

Sıklığı yüksek önadlardan bazılarının kullanım düzlemine birtakım durum ekleri alarak çıktıkları gözlemlenmektedir. Bu yapılar Türkçede ‘kısaltma grubu’ olarak tanımlanan sözcük gurubu yapılarıdır. “*Ada denince akla, denizle çevrili kara parçaları gelir...*” (ile çevrili), “*Aşırı nüfus artışı geçekondudan beter bir tehlikedir!*” (-den beter), “*Akla uygun düşünceler!*” (-e ulgun), “*Açıkçası buna benzer yorumlar beni ilgilendiriyor.*” (-e benzer). vb. durum ekli tamlayanlarla eşdizimlilik oluşturan söz konusu önadların tanımlanmasında durum ekleriyle birlikte sözlükselleştirilmeleri onların anlam özelliklerinin ortaya çıkması açısından da önemlidir.

Tablo 2. Yalnızca durum eki alan önadlar

Önad	Durum Eki	f	Önad	Durum Eki	f	Önad	Durum Eki	f
sarılı	<i>ile ~ e ~ de</i>	421	beter	<i>den</i>	50	dopdolu	<i>ile</i>	21
çevrili	<i>ile</i>	318	alakalı	<i>ile</i>	48	alışkın	<i>e</i>	21
kalan	<i>den ~ e</i>	215	gelme	<i>den</i>	44	tutkun	<i>e</i>	20
uygun	<i>e</i>	210	bağlı	<i>e</i>	44	kürklü	<i>i</i>	20
ilgili	<i>ile</i>	204	karakterize	<i>ile</i>	43	münhasır	<i>e</i>	19
ilişkin	<i>e ~ ile</i>	203	mustarip	<i>ile</i>	41	tasdikli	<i>den</i>	18
benzer	<i>e</i>	191	karişik	<i>ile</i>	40	mensup	<i>e</i>	18
kumandalı	<i>den</i>	177	yoksun	<i>den</i>	38	kabarık	<i>i</i>	18
haiz	<i>e ~ i</i>	177	mütevellit	<i>den</i>	38	müsait	<i>e</i>	17
dair	<i>e</i>	171	dökük	<i>i</i>	37	meraklı	<i>e</i>	17
kalma	<i>den</i>	162	beslenen	<i>ile ~ den</i>	37	kırık	<i>i</i>	17
yetişmiş	<i>de ~ den</i>	138	yatkın	<i>e</i>	35	mahrum	<i>den</i>	16
takılı	<i>e</i>	132	yaraşır	<i>e</i>	35	gelecek	<i>den</i>	16
örtülü	<i>ile ~ i</i>	116	bağımlı	<i>e</i>	34	dayanıklı	<i>e</i>	16
gelen	<i>e ~ den</i>	112	mesafeli	<i>e</i>	33	yarar	<i>e</i>	15
dayalı	<i>e</i>	111	bağımsız	<i>den</i>	32	mahkûm	<i>e</i>	15
kopuk	<i>den ~ i</i>	110	ilişkili	<i>ile</i>	31	çantalı	<i>i</i>	15
dönük	<i>i ~ e</i>	103	değer	<i>e</i>	30	kurulu	<i>den ~ e ~ ile</i>	14
yönelik	<i>e</i>	101	çıkma	<i>den</i>	30	geçkin	<i>i</i>	14
mahsus	<i>e</i>	101	bıçaklı	<i>i</i>	30	müstahak	<i>e</i>	13
onaylı	<i>den</i>	85	yapışık	<i>e ~ ile</i>	28	inik	<i>i</i>	13
farksız	<i>den</i>	80	münasip	<i>e</i>	28	dirençli	<i>e</i>	13
özgü	<i>e</i>	78	layık	<i>e</i>	28	çapraz	<i>e</i>	13
geçen	<i>den ~ e</i>	77	evli	<i>ile</i>	28	barışık	<i>ile</i>	13
bitişik	<i>e</i>	71	bozma	<i>den</i>	27	yeminli	<i>e</i>	12
elverişli	<i>e</i>	70	paralel	<i>e</i>	26	sorumlu	<i>den</i>	12
orantılı	<i>ile ~ e</i>	67	müteşekkil	<i>den</i>	26	oturmuş	<i>e</i>	12
belirsiz	<i>i</i>	67	muhtaç	<i>e</i>	26	değgin	<i>e</i>	12
nazır	<i>e</i>	66	görevli	<i>ile</i>	25	bütünleyen	<i>i</i>	12
ait	<i>e</i>	66	arınmış	<i>den</i>	24	üstün	<i>den</i>	11
yakın	<i>e</i>	62	kravatlı	<i>i</i>	23	matuf	<i>e</i>	11
ibaret	<i>den</i>	62	aşkın	<i>i</i>	23	gerili	<i>e</i>	11
gömülü	<i>e</i>	61	alışık	<i>e</i>	23	yırtık	<i>i</i>	10
fazla	<i>den</i>	59	alakasız	<i>ile</i>	23	öte	<i>den</i>	10
süslü	<i>ile</i>	57	basık	<i>i ~ den</i>	22	kapalı	<i>e</i>	10
bayraklı	<i>i</i>	56	uyumlu	<i>ile ~ e</i>	21	eşit	<i>e</i>	10
sabıkalı	<i>den</i>	51	meyilli	<i>e</i>	21	eğik	<i>e</i>	10
aykırı	<i>e</i>	51	hazır	<i>e</i>	21			

3.3. Bir sayı adı ile kullanılan önadlar

Özellikle sıklığı yüksek birtakım önad tanımlı sözlükbirimlerin yanlarına bir sayı adı alarak “Sonunda öğrencilerimden biri, bir şişe suyla imdadıma yetişti.”, “Tesis 17 dönümlük arazi üzerine kurulu.”, “Yirmi yıllık yaşam öykümün özet hâli bu.” (sayı adı + önad) örneklerinde olduğu gibi söz konusu önadların kullanım düzlemine çıktıkları gözlemlenir (bk. Tablo 3). Yine bu yapıların sözlükselleştirilmesinde etiketlenmeleri gerekmektedir.

Tablo 3. Bir sayı adı ile kullanılan önadlar

Önad	f	Önad	f	Önad	f	Önad	f
şişe	432	sayfalık	104	kuruşluk	46	grostonluk	27
dönümlük	364	saatlik	103	tas	44	yüzlük	20
yıllık	227	liralık	92	milyonluk	44	megavatlık	18
buçuk	212	litre	73	haneli	44	haftalık	17
tarihli	193	beygirlik	69	tepsi	41	kepçe	14
bardak	164	sekiz	67	yüzyıllık	39	hanelik	14
sayılı	159	kitaplık	57	tarafli	37	altıncı	13
milyarlık	144	sepet	55	rakamlı	36	onluk	12
senelik	126	tonluk	50	parmak	35	yedi	11
asırlık	125	tekerlekli	50	milyon	32	bakraç	11
aylık	118	metrelik	50	vitesli	29	arabalık	11
paket	116	yıldızlı	48	tepeli	28	top	10
puanlı	105	perdelik	47	plakalı	27		

3.4. Durum eki ve herhangi bir tamlayıcı alan önadlar

Yine birtakım yüksek sıklığa sahip önadların “Osmanlı padişahının yüzyıl evvelki lütfundan biz de yararlanalım istemiş...”, (sayı adı + önad); “Ama bizim biraz evvelki düşüncelerimizin üstüne düşmüş bir tesadüftü.” (...önad) “Bu durum dövize endeksli borç ödeyen hazinenin işine geliyor demiştim.” (-e endeksli); “Moskova Ankara’yı Güney Kafkasya’da Azerbaycan endeksli, tek taraflı ve taraflı bir dış politika izlemekle itham ediyordu.” (...endeksli) vb. kullanımlarında olduğu gibi ya bir durum eki ya da herhangi bir tamlayıcıyla kullanım düzlemine çıktıkları gözlemlenmektedir (bk. Tablo 4). Bu tip yapıların da sıklığı yüksek kullanımlar olarak sözlüksel bileşenler açısından etiketlenmesi gerekir.

Tablo 4. Durum eki veya herhangi bir tamlayıcı alan önadlar

Önad	Durum Eki/Tamlayıcı	f	Önad	Durum Eki/Tamlayıcı	f	Önad	Durum Eki/Tamlayıcı	f
evvelki	den ~ ...	275	sonraki	den ~ ...	74	bağlantılı	ile ~ ...	34
endeksli	e ~ ...	132	kaplı	ile ~ ...	67	sıvalı	ile ~ ...	32
örülü	ile ~ ...	114	önceki	den ~ ...	67	döşeli	ile ~ ...	32
bezeli	ile ~ ...	111	tutulmuş	e ~ ...	56	serili	e ~ ...	29
dolu	ile ~ ...	99	perdeli	i ~ ile ~ ...	46	ayarlı	e ~ ...	29
asılı	e ~ de ~ ...	81	dolmuş	i ~ ile ~ ...	43	yamalı	i ~ ...	16
taahsisli	... ~ e	80	ayrı	... ~ den	35	oyma	den ~ ...	13
zıt	e ~ ...	74	eğilimli	... ~ e	34	boyalı	ile ~ e ~ ...	13

3.5. Sayı adı veya herhangi bir tamlayıcı alan önadlar

Derlem sorgusu sonucunda bazı yüksek sıklığa sahip önadların ise ya bir sayı adı veya bir tamlayıcı ile dizgelerde yer aldıkları gözlemlenmiştir (bk. Tablo 5). “Yeniköy’de 2 katlı eski bir binanın üç odalı bir dairesinde oturuyor.”, “O birkaç saniyelik süre geçmek bilmeyen uzun dakikalar gibi geldi bana...” Avusturyalı atlet, 1 dakika 17.59 saniyelik derecesiyle zafere ulaştı.” (sayı adı + önad) örneklerinde görülen yapılar sözlükbirimsel olarak tanımlanması gereken yapılarıdır.

Tablo 5. Sayı adı veya herhangi bir tamlayıcı alan önadlar

Önad	Tamlayıcı	f	Önad	Tamlayıcı	f
odalı	sayı adı ~ ...	293	sandalyeli	sayı adı ~ ...	66
saniyelik	sayı adı ~ ...	235	kiloluk	sayı adı ~ ...	58
ayaklı	sayı adı ~ ...	229	kadeh	sayı adı ~ ...	59
sermayeli	sayı adı ~ ...	160	mumluk	sayı adı ~ ...	32
yataklı	sayı adı ~ ...	158	kubbeli	sayı adı ~ ...	27
bacaklı	sayı adı ~ ...	148	kese	sayı adı ~ ...	26
başlı	sayı adı ~ ...	130	ölçek	sayı adı ~ ...	14
numaralı	sayı adı ~ ...	136	içimlik	sayı adı ~ ...	14
kişilik	sayı adı ~ ...	141	külâh	sayı adı ~ ...	14
çocuklu	sayı adı ~ ...	116	sıralı	sayı adı ~ ...	10
basamaklı	sayı adı ~ ...	66			

3.6. -mAsl biçimbirim ile kullanılan önadlar

İki önad ise farklı bir yapıda eşdizimlilik göstermektedir. -mAsı olanaksız, “Açıklaması olanaksız bir evren.” ve -mAsı güç “Bu korkunç, anlatılması güç bir sessizlik.” yapıları yine sözlükselleştirmelerde etiketlenmesi gereken yapılarıdır (bk. Tablo 6).

Tablo 6. -mAsl ile kurulan önadlar

Önad	f
olanaksız	14
güç	15

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Türkçede sıklığı yüksek 380 önadın sözlükbirimsel bileşenler açısından sözlüklerde madde içi tanımlanmalarına eklemeler yapılması gerekmektedir. Bu tanımlar söz konusu önadlar için altı kategori oluşturmaktadır (bk. Tablo 7).

Tablo 7. Bileşenler ve sıklıkları

Bileşenler	f
1. Herhangi bir tamlayıcı ile kullanılan önadlar	169
2. Yalnızca durum eki alan önadlar	114
3. Bir sayı adı ile kullanılan önadlar	50
4. Durum ekleri ve herhangi bir tamlayıcı alan önadlar	21
5. Sayı adı veya tamlayıcı alan önadlar	17
6. -mAsl ile kurulu yapılar	2
TOPLAM	380

Söz konusu yapıların kaynağını büyük ölçüde Türkçede “sözcük gruplarında ve tümcelerde *yıpranma* veya *kalıplaşma* yoluyla ortaya çıkan kısaltma grupları” (Karahan, 2004) oluşturmaktadır.

GTS’de madde başı olarak tanımlı 11.320 önaddan 8.327’sinin kullanımına rastlanılan bir çalışmada⁴ (Özkan, 2012) sıklığı ≥ 10 olan önad sayısı 4.374’tür. ≥ 10 olan ve herhangi bir tamlayıcı ya da bir sayı adı ile kullanılan madde başı sayısı önadların % 8,7’sini oluşturmaktadır (bk. Tablo 7). Bu anlamda madde içi açıklamalarına dizgesel kullanımlarının eklenmesi sözlük kullanıcılarına dili öğrenmede önemli katkılar sağlayacaktır.

Bu yapıların dil öğretimindeki bütüncül sözcük algısının oluşturulmasında öğrenci sözlüklerinde madde içi açıklamalarda etiketlenmesi dilde kullanıma odaklı bakış açısı düşünüldüğünde dil öğretimi kolaylaştırıcı bir sözlük materyali ortaya koymak adına önemlidir.

Öte yandan derlem tabanlı sözlükbilim çalışmalarının alana bu anlamda önemli katkılar sağladığı da bir gerçektir. Dil öğretiminde benzer biçimde etiketlenmiş dilsel malzemenin gerçek zamanlı ve kullanım temelli olarak derlenmesi dil öğretiminde başarıyı artırıcı katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Güncel Türkçe Sözlük (2010). <http://tdk.gov.tr/> ET: 01.12.2010
- Karahan, L. (2004). *Türkçede sözdizimi*. Ankara: Akçağ yayınları
- Özkan, B. (2010). Türkçenin öğretiminde sıfatların eşdizim sözlüğü: yöntem ve uygulama. *e-International Journal of Educational Research*. Volume 1/2, Autumn 2010, 51-65.
- Özkan, B. (2012). TÜBİTAK-SOBAG-109K104 “Türkiye Türkçesi Sözvarlığında Sıfatların Eşdizimliliği -Derlem Tabanlı Bir Uygulama-” Ulusal Araştırma Projesi Sonuç Raporu
- Özkan, B. (2012). *Türkiye Türkçesinde belirteçlerle fiillerin birlikte kullanılması ve eş dizimlilikleri -derlem tabanlı bir uygulama-*. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.

⁴ Derlemin içeriği ve veri işleme aşamaları için bk. TÜBİTAK-SOBAG-109K104 “Türkiye Türkçesi sözvarlığında sıfatların eşdizimliliği -derlem tabanlı bir uygulama-” Ulusal Araştırma Projesi Sonuç Raporu (http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=12&vtadi=TPRJ&vt_no=0&j_no=714&year=2012) ve Özkan B. (2010). Türkçenin öğretiminde sıfatların eşdizim sözlüğü: yöntem ve uygulama. *e-International Journal of Educational Research*. Volume 1/2, Autumn 2010, 51-65. (<http://e-ijer.com/ijer/index.php/files/article/view/55/24>).